

Memduh Şevket Esendal'ın Eserlerinde Değerler Bakımından Çocuk

Children in Terms of Values in Memduh Şevket Esendal's Works

Öz

Anlatmaya bağlı edebî metinleri anlamak ve tahlil ederek açıklığa kavuşturmak, içinde yer alan insan mefhumunun tam olarak anlaşılmasına bağlıdır. İnsanı anlamak için felsefi antropolojideki insanın varlık şartlarını ele almak büyük önem taşır. Takiyyettin Mengüşoğlu; insanı insan olarak kavramanın tek yolunun insanı ontik, somut bütünlük içinde kavramaktan geçtiğini belirtir. Mengüşoğlu, bunu yapmanın yolu olarak insanın varlık şartlarını bilmeyi işaret eder. Biz de Mengüşoğlu'nun bu ifadesinden ve ilgili çalışmasından hareketle Memduh Şevket Esendal'ın hikâye ve romanlarındaki insan mefhumunu irdelemek amacıyla bu varlık şartlarını esas aldık. Esendal'ın eserlerinde insanı çocuk olarak ele alıp incelemeyi tercih ettik. İnsan, yapıp ederken değerleri duyan bir varlık olarak tavrı alır. Değerler; yüksek değerler, davranış değerleri ve araç değerler olmak üzere çeşitlilik gösterir. Bu varlık şartıyla bağlantılı yapıp eden, isteyen, bilen, tavrı takınan insan fenomenleri onu tanımamızı sağlar. Çocuklar, insan yaşamının başlangıç sürecini yaşarlar. Değerleri duyan insan, yaşamın içinde yer alan çocukta kendini gösterir. Kimi çocuk; sevgi, acıma, hak gibi yüksek değerlerden yana tavrı alırken kimi çocuk; zorbalık, yalancılık gibi araç değerleri duyan tarafını ortaya çıkarır. Onlar, değerleri duyan varlıklarıyla sosyal hayatın içinde konumlarını alırlar. Bu özellikleriyle Esendal'ın hikâye ve romanlarında yer alan çocuklar; yapıp eden, bilen, isteyen, tavrı takınan ve değerleri duyan insan olarak kendilerini tanımamıza olanak sağlar. Böylelikle insan daha iyi anlaşılınca insanın içinde yer aldığı edebî metnin tahlili güç kazanır.

Anahtar Kelimeler: Felsefi Antropoloji, İnsanın Varlık Şartları, Çocuklar, İnsanı Tanımak, Değerleri Duyan İnsan.

Abstract

Consolidating narrative literary texts and clarifying them by analyzing them depends on a full understanding of the concept of human in them. In order to distribute humanely, it is of great importance for anthropology to address the conditions of human existence. Takiyyettin Mengüşoğlu; He states that the only way for a human being to speak as a human being is through expression in the ontic, concrete integrity of the human being. Mengüşoğlu points out knowing the conditions of human existence as the way to do this. Based on this statement of Mengüşoğlu and its related functioning, we took the conditions of these beings as basis in order to examine the concept of Memduh Şevket Esendal in his stories and novels. In Esendal's works, we preferred to examine people as children. Man takes a stance as a being that demonstrates the values he contains. Values; They vary including high values, behavioral values and vehicle values. Human phenomena that show relationships with the characteristics of these beings, want, know, and behave allow us to recognize them. Children experience the beginnings of human stories. A person who acquires values shows himself in the child where he lives. Some children; While some children take a stand for high values such as love, pity and rights; Instrumental values such as bullying and lying emerge victorious. They show their position in social life with their existence that gives them their value. With these features, Esendal's stories and novels include children; It allows us to recognize ourselves as a person who is flamboyant, knows, wants, behaves and gives values. Moreover, as humans are better understood, analysis of literary texts in which humans are included gains power.

Keywords: Philosophical Anthropology, Human Existence Conditions, Children, Knowing Humans, Humans Gaining Values.

Sait Kılıç*

Sorumlu Yazar Corresponding Author

*Doktora Öğrencisi
Kırıkkale Üniversitesi Fen Edebiyat
Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Kırıkkale/ Türkiye
Elmek: saitekilic71@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3368-0834

Makale Geçmişi Article History

Geliş Tarihi: 03.12.2023
Kabul Tarihi: 06.12.2023
E-yayın Tarihi: 31.12.2023

Atıf/Citation:

Kılıç, S. (2023). Memduh Şevket Esendal'ın Eserlerinde Değerler Bakımından Çocuk. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (32), s. 12-23.

Giriş

Edebî metin olan hikâye ve romanı anlayabilmek için metin içinde yer alan insanı anlamak önemlidir. İnsanı anlamak için felsefenin insanı konu alan dalı felsefi antropolojiye başvurmak gerekir. İnsan, felsefi antropolojiye göre varlık şartlarıyla anlaşılır. Takiyettin Mengüşoğlu; insanı insan olarak kavramanın çaresini, onu somut, ontik bütünlük içinde ele almakta bulur. Bunu yapmak için insanın “varlık koşullarını” kavramanın önemli olduğunu vurgular (Mengüşoğlu, 2017: 360). Mengüşoğlu’nun bu ifadesine ve insanın varlık şartlarıyla ilgili çalışmasına dayanarak Memduh Şevket Esendal’ın hikâye ve romanlarındaki insan mefhumunu anlamak ve anlatmak amacıyla “insanın varlık şartları” esas alındı.

Esendal’ın eserlerinde zengin bir insan kadrosuyla karşılaşılır. Çetışli, Esendal’ın eserlerinde genç ve orta yaş gruplarının büyük çoğunluğu teşkil ettiğini, çocuk ve yaşlıların da azımsanmayacak bir yekûn oluşturduğunu ifade eder (Çetışli, 2011: 126). Esendal’ın eserlerindeki insan, insan varlığının ilk aşaması olan çocuk olarak ele alınıp incelendi. Yazarın çocukları konu alan hikâye ve romanlarından “on üç eser” tespit edilerek çalışmada kullanıldı.

Esendal’ın eserlerinde konuyu çocuk ekseninde sürdürmesi, eserlerin sadece çocuk edebiyatı ürünü olduğunu ortaya koymaz. Yazarın çocuk duyarlılığı ile kaleme aldığı hikâyelerin yanında büyüklerin gözünden çocuklar ve çocukluğu da ele aldığı görülür (Asma, Gökçeli, 2012: 164).

Hikâyelerde orta ve alt sınıfın çocukları anlatılır. Bu çocuk karakterler zaman zaman dışarıda çalışmak zorunda kalmış, zaman zaman da aile bireylerinden birini kaybettiği için başka birinin himayesinde büyümek zorunda bırakılmışlardır. Çocuk karakterlerin ebeveynleriyle ilişkileri hikâyelerde oldukça geniş yer kaplamaktadır. Evli bir çiftin yer aldığı hemen her yerde çocuklar da yer alır. Bazen kahraman anlatıcı ya da ana kahraman bir çocuktur (İşitmir, 2020: 50).

Çocuklar, bilen kahraman anlatıcının objesi konumundadır. Yazarın kendi nutkunu emanet ettiği süje olan anlatıcı tarafından dikkatlerimize sunulur (Aktaş, 1998: 84-85).

Esendal’ın eserlerindeki çocuklar incelediğinde onların beş ayrı kategoride sınıflandırabileceği tespit edildi. Sosyal hayatın içindeki fonksiyonları ve durumlarına göre çocuklar; kimsesiz, çalışan, öğrenci, aile bireyi ve esrarengiz çocuklar olmak üzere beş farklı başlık altında ele alınarak incelendi. Esendal’ın eserlerinde yer alan bu çocuklar, insanın varlık şartları bağlamında değerlendirildi ve onları daha yakından tanıma imkânı elde edildi. Böylece anlatmaya bağlı edebî metindeki insan anlaşıldıkça metnin tahlili ve açıklığa kavuşturulması daha kolay olacaktır. Nitekim Kaplan, hikâye tahlil etmenin; insan hayatına karışan mesut veya bedbaht eden unsurları, bir kelime ile gerçek insanı incelemek olduğuna dikkat çekerek mükemmel edebî eserin, insanı bütünüyle veren eser olduğunu ifade etmiştir (Kaplan, 2017: 13).

Felsefenin ve sanatın birer ifade biçimi olduğunu, insanın akli ile bilim ve felsefeyi; duygu ve hayalleriyle de sanatı ve edebiyatı oluşturduğunu belirten Vefa Taşdelen, bunların farklı alanlarda iş gören ifade imkânları olmalarına rağmen sonuç olarak insan varoluşunun bütünlüğü içinde ortaya çıktığını ve bu bütünlüğün izlerini taşıdığını vurgular (Taşdelen, 2013: 15). İnsanın bu varoluş bütünlüğünden yola çıkılarak Esendal’ın eserlerindeki insanı, bir bilim olan felsefenin yardımıyla anlama

yolu seçilebilir. Böylelikle eserlerdeki insanı, felsefenin insanı konu alan dalı felsefi antropolojiye dayanarak çözümlenmek amaçlanır. Nitekim sanat da bilim de insanı anlamak ve anlatmak için var olmuştur.

Çalışmada esas aldığımız “insan felsefesinin varlık şartlarını” açıklığa kavuşturulalım. İnsan, on yedi varlık şartı taşır. İnsanoğlu; bilen, yapıp eden, değerleri duyan, tavır takınan, isteyen, özgür, tarihsel, ideleştiren, kendisini bir şeye veren, çalışan, önceden gören ve önceden belirleyen, eğiten ve eğitilebilen, devlet kuran, inanan, sanatın yaratıcısı olan, konuşan, biyopsişik olan varlıktır. Bu varlık şartlarından hiçbirisi insandan ayrı ele alınamaz. İnsan, yapıp eden bir varlıktır. Bu yapıp etmelerde insan, değerleri duyan bir varlık olarak tavır alır. Bu bakımdan çalışmada değerleri duyan varlık şartından hareket edilir. Bu varlık şartı ile yakından ilgili yapıp eden, bilen, isteyen, tavır takınan varlık şartlarını da değerleri duyan insanla birlikte ele almak gerekir.

Değerler; yüksek, araç ve davranış değerleri olarak üç bölüme ayrılır. Yüksek değerler grubuna aşk, sevgi, dürüstlük, dostluk, adalet gibi değerler; araç değerler grubuna ilgi ve çıkarların değerleri, yarar, çıkar, çekememezlik ve her türlü maddesel değerler ve benzerleri girer. Davranış değerleri; temelini toplumun, ulusların yapısında, geleneklerinde bulan değerlerdir. Görgü kuralları, zamanla otomatlaşan yapıp etmeler bu değerlerin içinde yer alır.

Değerleri duyan insan, yapıp eden bir varlıktır. İnsan yaşayabilmek, zorluklara karşı koyabilmek için yapıp etmek zorundadır. İnsan yapıp ederken olaylara, durumlara, kişilere tavır takınan bir varlık ortaya koyar. Bu tavır takınma, görünüş alanına çıkarsa açık tavır takınma; görünüş alanına çıkmayıp insanın zihinsel çerçevesinde içsel olarak kalırsa kapalı tavır takınma hâlini alır.

Değerleri duyan varlıkla ilgili diğer varlık şartı, bilen varlık olan insandır. Yazar, bilen bir varlık olarak bir anlatıcı seçer ve onu yönlendirir. Burada yazar süje; anlatıcı objedir. Yazar kendini devreden çıkarıp anlatıcı ile okuyucuyu yüz yüze getirdiği anda artık bilen bir varlık anlatıcıdır. Bununla birlikte anlatıcı-süje; obje diğer kahramanlardır. Anlatıcı bilen bir varlık olması sayesinde hikâye ve roman kahramanlarını okura aktarır. Bunların dışında kahramanlar da bilen bir varlık olarak tavır alırlar, yapıp etmelerini bu varlıkları sayesinde yönlendirirler (Çelik, 2002: 6).

Değerleri duyan varlık şartıyla yakından ilişkili başka bir varlık şartı, insanın isteyen bir varlık taşımasıdır. Değerler tarafından yönetilmeyen bir isteme yoktur. Bu isteme hâli, aşırı bir durum sergiliyorsa arzu boyutunda bir istemeye dönüşür. İnsan, isteyen bir varlık şartı sayesinde yapıp etmelerini sürdürür¹.

Çocuklar, Esendal'ın hikâyelerinde yüksek değer taşıyan acıma, adalet, hak, sevgi gibi değerler üzerinden okuyucuya aktarılır. Onlar, kimi zaman kimsesiz bir çocuk kimi zaman çalışan ya da öğrenci bir çocuk olarak görülür. Hayatın kendilerine biçtiği rolü üstlenen bu çocuklar, yüksek değerlerden yana tavır alan özelliklerini korurlar. Bu konuda istisna olan çocuklar da vardır. Çalışmada da belirtildiği gibi *Kardeş Çocukları* hikâyesinde “ben”in kardeşi Yaşar ya da *O Yıllarda* hikâyesindeki “ben”in abisi araç değerleri duyan varlık olarak kendisini gösterir. Yüksek değerleri duyan varlık, araç değerlere ya da araç değerleri duyan insan, yüksek değerlere geçiş yapabilmektedir

¹Mengüşoğlu, T. (2017). İnsanFelsefesi. Ankara: Doğu BatıYayınları. (Bu metindekullanılanteorikbilgiler, adıgeçeneserdenfaydalanılarak hazırlanmıştır).

(Mengüšoğlu, 2017: 165). İnsanın araç değerler ve yüksek değerler arasında gidip gelen bir varlık olduğu hikâyelerde geçen Yaşar ve “ben”in abisi olan çocuklarda görülür. Nitekim incelemede de belirtildiği gibi *Kardeş Çocukları* hikâyesinde Yaşar, abisi “ben”in tesiri ile kendilerine sığınan amcasının oğlu Turgut’a kötü davranmayı bırakıp onunla çok iyi geçinmiş, onun evden ayrılmasını istememiştir. *O Yıllarda* hikâyesinde kavgacı ve sadist davranışlar içinde olan “ben”in abisi, büyüyünce bu olumsuz davranışlardan uzaklaşmıştır.

1. Kimsesiz Çocuklar

Kardeş Çocukları hikâyesinde Turgut adlı kimsesiz çocuk, bilen varlık anlatıcı tarafından okuyucuya sunulur. Öksüz olan “ben”in amcasının oğlu Turgut, babasının da ölümüyle kimsesiz kalır. Amcası olan “ben”in babası; acıma, koruma, yardım etme gibi yüksek değerlerden yana tavır alarak Turgut’u sahiplenip evine getirir fakat “ben”in annesi tarafından istenmeyen Turgut, hem “ben”in annesinin hem de “ben”in kardeşi Yaşar’ın kötü davranışlarına maruz kalır. Yüksek değerleri duyan varlık olan “ben”, annesinin ve kardeşinin kendilerine sığınmış olan Turgut’a karşı kötü davranışlarına tavır takınan kişi olarak Turgut’u korur, kardeşini bu konuda ikna eder.

Artık kendilerine sığınmış olan Turgut’a iyi davranan Yaşar, araç değerlerden uzaklaşp yüksek değerlere geçiş yapmıştır.

Turgut, kendisine yapılan haksızlıklar karşısında üzülen ve sabreden bir varlık ortaya koyar. “Ben”in annesinin zorlamasıyla yatılı mektebe gönderilmiştir. Meslek lisesinde okuyan Turgut, sevgi ve anlayış dolu yüksek değerleri duyan varlığı ile “ben”in ailesi tarafından sevilen ve imrenilecek bir çocuk olmuştur.

“Bizim Turgut’tan ayrılışımız kolay olmadı. Kardeşim, Turgut’un boynuna sarılıp ağladı. ‘Tulgu gitmesin!’ diye tutturacak oldu...” (Esendal, 1998: 66)

Türk Dursun hikâyesinde Dursun adlı kimsesiz bir köy çocuğu ile karşılaşırız. Dursun, varlıklı bir babanın üç oğlunun en küçüğüdür. Babası ölünce abileri aralarında malları bölüşür, Dursun’a işe yaramaz birkaç hayvan verip onu evden kovarlar çünkü anneleri farklıdır. Dursun’un annesi yörük kızı olduğu için Dursun’u dışlarlar. Adaletsiz, acımasız araç değerlerle yüklü bir tavır takınma ile karşılaşan Dursun, bu duruma çok üzülür. Kendisine bu adaletsizliği ve cefayı reva gören kardeşlerine hoşgörü ve sabırla yaklaşarak kendisine verdikleri hayvanları geri almalarını, karşılığında onların yanında kalmayı ve onlar için çalışmayı teklif eder. Dursun, hiçbir maddi çıkar gözetmeyerek sadece kardeşlerinin sevgi ve ilgisini istemiştir. Onun sevgiyi esas alan bu davranışları, yüksek değerleri duyan varlığının göstergesidir. Dursun’un fedakârlık dolu bu isteği abileri tarafından reddedilmiştir.

Dursun, yaşadığı bu problemin içinden kendi çabasıyla çıkamayınca kendisine bu konuda kılavuzluk yapacak bilen varlık arayışına çıkar. Bu arayış içinde muhtarın kendi çocuğuna acımasız davrandığını anlar, imamın alacaklısına borcunu vermemek için dini çıkarlarına alet ettiğine, Aksakal denilen kişinin bir eşeği kasıtlı olarak sakatladığına şahit olur. Dursun, kendisine yol göstereceğini zannettiği bu kişilerin kendi hayatlarında acımasız, sahte davranışlarla araç değerlerden yana tavır alan kişiler olduğunu görür ve onlara bu problemini danışmaktan vazgeçer. Bu durum, Dursun’un onlara karşı kapalı tavır takınmasını gösterir.

Dursun, çaresizlik içinde derdine derman ararken duvarın dibinde oturan birkaç köylüyü görüp onlara bu konuyu danışır. Köylüler, Dursun’un abilerini haklı bulur.

Köyün kendilerine yetmediğini vurgulayarak Dursun'un köyü terk etmesi gerektiğini söylerler. Köylünün bencil, acımasız ve adil olmayan araç değerlerden yana tavır alan davranışlarına karşılık Dursun; seven, isteyen bir varlık olarak kendisini sevmeyen ve istemeyen varlıklar arasında kalmaya daha fazla tahammül edemez. Araç değerlerden yana tavır alan abilerine, köylülere açık tavır takınarak köyü terk eder. Dursun'un bu eylemi; sevgi, hoşgörü, adalet ve özgürlük gibi yüksek değerlerden yana bir tavır alma durumudur.

“... ‘Ben, tek başıma dağda nasıl yaşarım? İnsan tek başına yaşayabilir mi?’

‘Ananın elini bulur, onlarla konar göçersin. Ölürsen de ortalık karalar giyemez ya!’

Dursuncuk gördü ki ne dese dinlemezler, ne söylese boş. Kalktı.

‘Varayım gideyim’ dedi. ‘Bu adamlar beni istemiyorlar, ben de bunları istemem!’
“ (Esendal, Veysel Çavuş, 2007: 128)

Kendini Denize At hikâyesinde çamaşırcı kadının sahip çıktığı kimsesiz çocuk Hayri ile karşılaşırız. Mahalleden bir kişinin yardımıyla yatılı okula kaydı yapılan Hayri, haftada bir defa çamaşırcı kadının yanına gelir. Çamaşırcı kadın, daima ona öğütler verir. Çamaşırcı kadının amacı Hayri'nin hata yapmasını önlemek, onu iyi bir geleceğe yönlendirmektir fakat bu konuda cahilliğinin de etkisiyle yanlış bir üslup kullanır. Çamaşırcı kadın, Hayri'ye hep olumsuz neticeleri hatırlatır. Kötü sonuçlara ulaşmamasını, ulaşırsa da mecaz anlamda kendisini denize atıp mahalleye gelmemesini öğütler.

Kimsesiz Hayri, yatılı okulun yemekhanesinde diğer çocukların yaptığı hatalar yüzünden günah keçisi ilan edilip suçlu gösterilince okuldan atılır. Saf ve iyi niyetli bir çocuk olan Hayri, kendisine sahip çıkan ihtiyar çamaşırcı kadına ve komşularına mahcup olmamak için çamaşırcı kadının hatalı uyarılarından da etkilenerek kendini denize atar. Saf, temiz, vefalı bir çocuk olan Hayri, haksızlığa uğrayarak yatılı okuldan atılınca kendisine tavır takınan varlık olarak intihar girişiminde bulunur. Hayri'nin iyi kalpli bir çocuk olarak vefakâr tavrı, onun yüksek değerlerden yana tavır alan bir insan olduğunu bize gösterir.

“Karakolda ayılttılar, ifadesini aldılar, oradan bir polisi eve gönderdiler. Öksüz, karşısında ihtiyar kadını görünce kendini tutamayarak;

‘Ben kendimi denize attım ama boğulmadım, ne yapayım kurtardılar, zaten kabahat bende değil ki’ diye ağlıyordu.” (Esendal, 2019: 12)

2. Çalışan Çocuklar

Kundura Boyacısı hikâyesinde ekmeği uğruna zalimlere pabuç bırakmayan boyacı bir çocuk, bilen varlık müşahit anlatıcı tarafından dikkatlerimize sunulur. Boyacı çocuk, bir müşterisinin ayakkabısını boyarken müşterisi olan adamın, yanından geçen bir genç çocuğu sırf kendisine baktığı için tokatladığına şahit olur. Ağzında küfür, asabi davranışlar içerisinde ayakkabısını boyatan adam, boyacı çocuğa ücretini ödemediği ayrılır. Hakkı olan ücretini ödemesini hatırlatan boyacı çocuğa hakaret eden zalim ve asabi adam, parayı vermek istemez. Boyacı çocuk, müşterisi olan adamın zalim, asabi ve güvenilmez bir tip olduğunu bilen bir varlık olarak onun araç değerlerden yana tavır alan davranışlarına tavır takınır. Kendisine yapılan hakareti iade ederek parasını cesur

bir şekilde ister. Çevre esnafa rezil olma korkusu ve boyacı çocuğun hakkını elde etme kararlılığı karşısında geri adım atan adam, boyacı çocuğun parasını ödemek zorunda kalır.

Boyacı çocuk, emeğinin karşılığı olan ücretini, hakkını savunmuş ve bu hakkını müşterisi olan adama yedirmemiştir. Onun hakkı için tavır takınma hâli, yüksek değerleri duyan ve bu değerlerden yana tavır alan bir davranıştır.

“ ‘Ağadayı, kızdın da bizim boya parasını da unuttun!..’

Öteki duymayacak yürüyecekti ama iki yandaki dükkâncılar gülüştüler. Arkasına döndü:

‘Ne istiyorsun ulan piç’ dedi.

Çocuk karşılık verdi:

‘Piç senin gibi olur. Boya parasını ver de öyle git.’ ...” (Esendal, 2005: 200)

Postacı Halit hikâyesinde fon karakter olarak ortaya konan Hamal Süleyman’la karşılaşırız. Dinî inancını şekilci bir anlayıştan öteye taşıyamayan ve bu konudaki tavrını abartarak diğer insanları dinsizlikle yaftalayan Postacı Halit, aslında akıl sağlığını yitirmiştir. Onun bu durumunu ilk anlayan, bilen varlık Hamal Süleyman; etrafındaki insanları bu konuda temkinli olmaları için uyarır. Onun bu uyarısı, diğer insanların zarar görmesini engelleyen bir davranıştır. Böylelikle Hamal Süleyman, yüksek değerleri duyan bir insan olduğunu bizlere gösterir.

“Halit’in bozulduğunu ilkin, çarşıda gezip su taşıyan, hamallık eden yarı aptal bir çocuk anladı. ‘Sataşmayın delidir, sataşmayın delidir!’ demeye başladı...” (Esendal, 2018: 124)

3. Öğrenci Çocuklar

Rüstem Ağa’nın Oğlu hikâyesinde idadi ikinci sınıf öğrencisi Hasan Basri, bilen varlık anlatıcı tarafından dikkatimize sunulur. Hasan Basri’nin babası emekli Yüzbaşı Rüstem Ağa, oğlunun bir şiirinin gazetede yayımlandığını duyar. Bu konuda bilen bir varlık olmayan baba ve anne oğullarının gazetede yayımladığı şiir nedeniyle endişelenir. Anne, eve gelen Hasan Basri’den yazdığının padişaha bir methiye olduğu bilgisini almasına rağmen böyle işlere kalkışmaması için oğluna açık tavır koyar. Durumu anlayamayan anne, oğlunun bu şiirden zarar göreceğini zanneder. Baba, bilen varlık olarak gördüğü Tefeci İzzet Bey’den gazetenin padişah tarafından okunduğunu, gazetenin yurt dışına da gönderildiğini öğrenir. Böylelikle Rüstem Ağa; Hasan Basri’nin kızılacak değil, övülecek bir iş yaptığının farkına varır. Bu durum, Rüstem Ağa’yı hem duygulandırır hem de gururlandırır. Oğluna iletmesi için karısına bir lira verir. Hasan Basri’nin tütün içebileceğini, hatta Âşık’ın kahvesine de gidebileceğini karısına söyler. Oğluyla karşılaşınca ona “berhudar ol” der. Oğlunun methiye yazmasına sevinmesi, duygulanıp gözlerinin yaşarması, oğlunu taltif edip harçlıkla ve mutlu olacağını düşündüğü şeylerle ödüllendirmesi, Rüstem Ağa’nın yüksek değerleri duyan varlığını gösterir.

Hasan Basri, edebiyatla sanatla uğraşan, yazılarını gazetede yayımlatmayı arzu derecesinde isteyen bir varlık taşır. Anne ve babasının aksine o, bu konuda acemi de olsa sanat ve edebiyattan anlayan, bilen bir varlıktır.

“ ‘Yazdımsa fena bir şey yazmadım ya’ dedi. ‘Donanma sebebiyle herkes zati sahaneye tarih yazıyordu, ben de bir methiye yazdım.’

‘İyi halt ettin, sen kim oluyorsun, sen vezir vüzera mısın? Yarın hesabını sorarlarsa görürsün gününü. Şimdi baban gelir, git gözüne görünme, Necibe teyzene git. Baban sorarsa gelmedi, derim.’

Çocuk tekrar düşündü ve dedi ki:

‘Sen anlamamışsın, babam kızmamıştır. Ben bir yere gitmem.’

Ancak yine dayanamadı, Necibe Teyzesine gitti...” (Esendal, G. Mehmet, 2007: 96-97)

Dövüş hikâyesinde iki öğrenci çocuk olan Akif ve Aziz’le karşılaşırız. On yaşlarındaki Akif’in dayısından aldığı bir liraya okulun zorba öğrencisi on üç-on dört yaşlarındaki Aziz el koyar. Uyarılarına rağmen parasını alamayan Akif, Aziz’i öğretmene şikâyet eder. Öğretmenin hesaba çektiği Aziz, suçunu inkâr etse de öğretmen onun sakladığı parayı öğrencilere buldurur. Ceza olarak öğretmenden dayak yiyen Aziz, Akif’e açık tavır koyan varlığını duyurur, ona okul çıkışında öğretmene kendisini şikâyet etmesinin hesabını soracağını söyler. Akif, okul çıkışı kendini dövmek için bekleyen Aziz’le kavga etmek zorunda kalır. Yılmadan mücadele eden Akif, Aziz’in parmaklarını ısırarak kavgada üstünlük sağlar. Annesine Aziz’i dövdüğünü bildirince annesi ona açık tavır koyar, babasına dayak atırmakla onu tehdit eder. Bu durum Akif’in çok da umurunda değildir. O, zaferini kazanmıştır. Artık Aziz; Akif’in üzerine gidemez, eski zorbalığını bırakır.

Aziz, başkasına ait paraya el koyarak davranış değerlerinden uzaklaşıp araç değerlerden yana tavır almıştır. Akif’in öğretmene onu şikâyet etmesine açık tavır koyan varlığını göstermiş, okul çıkışı Akif’i dövmeye yeltenmiştir. Zorbalığı alışkanlık hâline getiren Aziz, bu yapıp etmesiyle de ikinci defa araç değerlerden yana tavır almıştır.

Akif, uğradığı haksızlık karşısında susmayıp açık tavır takınan varlığını göstermiş. Israrlarına rağmen parasını vermeyen Aziz’i öğretmene şikâyet etmiş, bu sayede hem parasını almış hem de ona ceza vermiştir. Akif’in hakkını, hukukunu çiğnetmeme uğruna bu mücadelesi ve okul çıkışında kendisini dövmeye kalkışan Aziz’le yılmadan yaptığı kavgadaki üstünlüğü, Akif’in araç değerler karşısında yüksek değerlerden yana tavır alan ve araç değerlere karşı tavır takınan varlığını gösterir.

“Bütün çocuklar yerlerine oturmuşlar, ona bakıyorlardı. Aziz, Akif’in önünden geçerken;

‘Ben sana gösteririm’ dedi. ‘Mektepten çıkalım, görürsün!’

Çocuklar sustular. Mektepten çıkınca Aziz, Akif’i dövecek. Hepsi de Akif’in nasıl dayak yiyeceğini seyredecekler...” (Esendal, Otlakçı, 2020: 69)

4. Aile Bireyi Olarak Çocuklar

Şehirden Köye adlı hikâyede köyden şehre taşınan bir ailenin oğlu, bilen varlık anlatıcı tarafından bizlere aktarılır. Daha iyi bir yaşam kurmak için şehre gelen baba, oğlunu şehirde okutup oğlundan büyük şehirlerde büyük işler yapmasını ister. Anne ve oğul, baba ölünce kira olan evlerinde çaresizlik içinde kalırlar çünkü hiçbir gelirleri yoktur. Anne, taşı tarağı toplayıp köye dönmeyi teklif etse de oğlu babasının vasiyetini uygulayarak büyük şehirde büyük işlerin peşine düşer. Anne, bu konuda ölen babasına

olduğu gibi oğluna da açık tavır takınır. Oğul, iş bulmak için bilen varlık olarak gördüğü çocukluk arkadaşı Bakkal Mustafa'ya bu durumu danışır. Bakkal Mustafa; bir zanaat sahibi olmayan, okuyan arkadaşına memurluk yapmasını önerir. Bir memurluk işi bulamayan oğul, annesini de alarak köydeki eski yaşamlarına dönmek zorunda kalır.

Bir aile bireyi olarak oğul; babasının vasiyetini yerine getirmeyi amaçlayan, geçimlerini sağlamak için iş isteyen bir varlıktır. O, bu varlık şartıyla davranış değerlerinden yüksek değerlere geçiş yapmıştır. İsteyip mücadele etmesine rağmen iş bulamayan çocuğun, annesinin sözünü dinleyerek köyüne dönüp köydeki geçimine devam etmesi de bu değerlerini devam ettirdiğini gösterir.

“ ‘Bulamadım’ dedi, ‘bulunmuyor’

‘Haa, öyleyse şimdi köye gidelim.’

Razı oldu. Evlerini köye taşıdılar. Yıkılan yerlerini tamir ettiler. Oturdular. Anası, başkalarına işe gitmeye başladı. Kendi de köye alışmak istedi. Sonra, o da köylüleri gibi çalışmayı öğrendi.”

(Esendal, 2005: 111)

Seni Kahve Paklar ve *Karga Yavrusu* adlı hikâyelerde zalim ve cahil babalarının elinde zulme uğrayan iki küçük çocukla karşılaşırız.

Seni Kahve Paklar hikâyesinde yedi-sekiz yaşlarında okula giden küçük bir kız çocuğu, babası Enver Efendi tarafından hafız olması için çalıştırılır. Enver Efendi, kahvede uyuyakaldığı için alay konusu olunca burada harcadığı vakti kızına harcamaya başlamıştır. Kızına her hatasında dayak atıp azarlayan baba, onun ruhsal ve fiziksel sağlığını gün geçtikçe tehlikeye sokar. Bu konuda kendi annesinin ona açık tavır takınmasına da karısının üzümlü kapalı tavır koyuşuna da aldırış etmez. Enver Efendi, böylelikle davranış değerlerinden uzaklaşıp araç değerler yönünde tavır almıştır. Küçük kız, babasının gaddarlığını ve annesinin nahifliğini bilen bir varlıktır. Bu nedenle çocuk, babasının kendisini döverken odaya girmemesini annesinden ister. Küçük kız, bu arzusu ile kendisinden vazgeçip annesinin üzülmemesini isteyerek yüksek değerleri duyan varlığını ortaya koymuştur. Eve misafir gelen komşu kadın Hacı Hanım'ın ölen Murat adındaki çocuğundan da fon karakter olarak bahsedilir. Bu çocuk da okuması için babası tarafından acımasızca dayak atılmış bir çocuktur. Küçük kızın anne ve babaannesi, aynı dertten muzdarip olmuş komşu kadınla bu konuda sohbet ederken kızın yaşadığı drama birlikte ağlayıp üzölmeleri, onların yüksek değerleri duyan varlıklarını ortaya koyar.

“Dün yavrucuğum bana ne diyor, ‘Anne’ diyor, ‘babam beni döverken sen odaya gelme, yüreğın kaldırmıyor’ ...

Bu söz ihtiyarlara da dokundu. Üçü birden ağlamaya başladılar. Hacı Hanım; gözlüklerini alına kaldırdı, kuşağında mendilini çıkarıp gözyaşlarını sildi...” (Esendal, Otlakçı, 2020:161)

Karga Yavrusu hikâyesinde on yaşlarında Nazif adlı çocuk, karga yavrusu beslemeyi arzu derecesinde isteyen bir varlıktır. Eve karga yavrusu getirip beslemeye başlayan Nazif'i anne ve anneannesi bu konuda uyarır. Onların tavır takınan varlıklarına aldırmayan Nazif, arpa ambarında gizli saklı karga yavrusunu beslemeye devam eder. Anne ve anneanne, Nazif'i babası Kadir Efendi'ye şikâyet eder. Bu konuya

pek aldırmayan baba, ikinci şikâyetle oğlunu dut ağacına bağlayarak acımasızca döver. Dayaktan bayılan oğlunu öldü sanarak çeker gider. Acımasız baba, hem terbiye yöntemiyle hem de öldüğünü zannettiği oğlunu arkada bırakıp çekip gidecek kadar gaddar olmasıyla davranış değerlerden uzaklaşıp araç değerlerden yana tavır alan bir varlık olduğunu gösterir. Eve gelen belediye hekimi, çocuğu ayıltıp muayene ederek durumu yetkililere haber verme zorunluluğundan söz eder. Bu durumdan çekinen aile, hekime yalvarıp çocuğa bir daha dokunmayacaklarına dair söz verir. İyileşen Nazif, iki karga yavrusu beslemeye başlar. Nazif, bu davranışıyla karga yavrusu beslemeyi arzu derecesinde isteyen varlığını gösterir. Bunun yanında başta babası olmak üzere ailesinin bu arzuna karşı tepkisine bir açık tavır takınmayı da ortaya koyar.

Ayaşlı ile Kiracıları romanında sekizinci odada oturan Abdulkerim Bey ve İffet Hanım çiftinin küçük çocukları Turhan ile karşılaşırız. Turhan, oldukça huysuz ve yaramaz bir çocuktur. Çok küçük yaşta olan Turhan'ın bu olumsuz yapıp etmelerinin sebebi, anne ve babasının bencilliği ve sorumsuzluğudur. Abdulkerim Bey ve İffet Hanım, Turan Hanım ve kocasından kumara alışmış, geceleri geç saatlere kadar kumar oynayıp erken kalkan çocuklarıyla ilgilenmek istememektedir. Çocuklarını bir yük gibi gören bu çift, ondan kurtulmanın yollarını arar. Bu yüzden anne İffet Hanım, oğlu Turhan'ı İstanbul'a götürüp bakması için annesine bırakmıştır.

Küçük Turhan'ın huysuzluğu ve yaramazlığının nedeni; anne ve babasının ilgi, sevgi ve eğitiminin yetersiz oluşudur. Anne ve baba, çocuklarının sorumluluğunu üstlenmeyip bencil davranarak davranış değerlerinden uzaklaşıp araç değerler yönünde tavır almışlardır. Çocukları Turhan, ebeveynleri yüzünden mutsuz ve huysuzdur. Küçük çocuk Turhan, aslında anne ve babasının ilgi ve sevgisini arzu derecesinde isteyen bir varlıktır. Onun ortaya koyduğu huysuzluk ve yaramazlık, anne ve babasının ilgisizliğine ve sevgisizliğine açık bir tavır takınma olarak değerlendirilebilir.

“Bu karı-koca için Turan Hanım'ın odasında açılan yeni yaşayışın en büyük engeli çocuktur. Geceleri oyuna düştükten sonra çocuğa büsbütün bakamaz oldular. Anası babası geç yatıyorlar, çocuk erken uyanıyor, çocuğu hizmetçi alıp dışarı çıkarıncaya kadar odada bir kızılca kıyamettir kopuyor, İffet Hanım sinirlenip kocasına çatıyor, her sabah da bu kavgalar oluyordu. Çocuğa da her hizmetçi dayanamıyor...” (Esendal, *Ayaşlı ile Kiracıları*, 2020: 66)

5. Esrarengiz Çocuklar

Sefer Kalfaların Hüseyin hikâyesinde tütün kaçakçılığı ve serserilik yapan kişilere özenen on üç-on dört yaşlarındaki Hüseyin, bilen varlık anlatıcı tarafından dikkatlerimize sunulur. Hüseyin; artık çocuklarla oynamayı bırakmış, tütün kaçakçıları ve serseriler gibi davranmak isteyen bir çocuk olmuştur. Özenti yoluyla onlar gibi sigara içmeye, onlar gibi fesini eğik takmaya başlar. Oyun oynayan arkadaşlarını yanına çağırıp onlara sigara ikram etmesi, sigara içmeyi marifet olarak göstermesi, yalanların da içinde olduğu maceralar anlatması Hüseyin'in davranış değerlerinden uzaklaşıp araç değerlerden yana tavır alan varlığını gösterir. Bir kimlik bulma mücadelesi veren ergenlik dönemindeki Hüseyin, aslında çevresi tarafından beğenilmek ve ilgi çekmek isteyen bir çocuktur. O, bu davranışlarıyla kendince rüştünü ispatlamak isteyen bir varlıktır.

“Belki bir ay vardı ki çocuklarla oynamıyor, gidip Patel Feyzi'nin kahvesinin kapısı önünde ayakta dikilip duruyor. Saatlerce orda kalıyor, tütün içiyor, yere

tükürüyor, kahvede geçen sözlere kulak veriyor. Burası tütün kaçakçılığı eden, boşa gezen kopukların kahvesidir. Bu kopuklar içinde İbrahim Pehlivanların Ömer'i beğeniyor, onun gibi yürümek, onun gibi potur giyip kuşak sarmak, onun gibi uzunca, siyahça bir fes giyip tepesini kırmak, onun gibi sarhoşluk etmek istiyor..." (Esental, Veysel Çavuş, 2007: 148)

O *Yıllarda* hikâyesinde esrarengiz bir çocuk olan "ben" in abisi ile karşılaşırız. "Ben" yedi, sekiz yaşlarında bir çocukken ablası sokaktan bir yavru kedi alıp onu evcilleştirir. Büyüyüp gelişen kedi, komşularının güvercinlerini ve ailenin kendi tavuklarını yemeye başlar. Bu durum karşısında komşuları da "ben" in abisi ve ablası da kediye tavır takınan varlıklarını ortaya koyarlar. "Ben" in abisi; on beş-on altı yaşlarında şiddete meyilli, yanında bıçak taşıyan, kedi öldürmeyi bir yiğitlik olarak gören genç bir çocuktur. "Ben" in abisi; daha önce vahşice öldürdüğü kediyi annesinin önüne getirmiş, annesinin ağlayarak ona tavır takınmasına neden olmuştur. Bu kedinin akıbetini de öldürdüğü kediye benzeteceği tehdidinde bulunur. Kediyi komşularından ve abisinden korumak isteyen "ben", onu saklar. "Ben", bu davranışı ile yüksek değerleri duyan varlığını ortaya koyar.

"Ben" in abisi, bir kediyi hunharca öldürüp annesine bunu teşhir edecek kadar sadist duygular içerisinde genç bir çocuktur. Kendi kedilerini de aynı şekilde öldürmeyi amaçlar. O, bu yapıp etmesiyle davranış değerlerinden uzaklaşıp araç değerlerden yana tavır almıştır.

"Ablam 'Vursunlar domuzu, bahçede kuş bırakmadı, beni boyumca günaha soktu!' dedi.

Kardeşim de duyunca 'Alacağı olsun, onu da Hasbioğulları'nın sarı kedisinin yanına yollarım.!' dedi.

Hasbioğulları'nın kedisini bir çuvala koyup ağaca vura vura öldürmüştü. Bu kedinin kan pıhtısına dönmüş leşini aylarca aklımdan çıkaramadım..." (Esental, 2013: 69)

Hikâyede "ben" in abisinin çocukluk yaşlarından sonra kavgacı, sadist özelliklerinden kurtulup normal davranışlar içine girdiğini bir çocuk kahraman anlatıcı olan "ben" den öğreniriz. Böylelikle "ben" in abisinin araç değerler içinden sıyrılarak yüksek değerlere geçiş yaptığı görülür.

"O çocukluk yaşları geçince kendini huysuzluktan, soysuzluktan kurtardı..." (Esental, 2013: 69)

Sonuç

Bilim ve sanat, insanı anlamak ve anlatmak için var olmuştur. Buna dayanarak sanat eseri olan Esental'ın hikâye ve romanları, bir bilim olan felsefenin yardımına başvurularak çözümlendi. Edebî eserlerde yer alan insanlar; hikâye, roman gibi sanatsal metinlerin kurgusunda yaşayan kişilerdir. Onu anlamak için insanı derinlemesine anlatan felsefi antropoloji dalından destek almak oldukça önemlidir çünkü insan, varlık şartlarıyla kendisini tanıtır.

İnsanın yapıp etmelerini değerleri duyan varlığı yönetir. Bu yüzden insanın diğer varlık şartları ile değerleri duyan varlığı iç içe geçmiş durumdadır. İnsanı

anlamanın yolu, onun değerleri duyan varlığını bilmek ve bu varlığı ile ilişkili yapıp eden, bilen, isteyen, tavır takınan varlık şartlarını da öğrenmekten geçer.

Esendal'ın eserlerinde yer alan çocuklar, felsefi antropoloji yardımıyla disiplinler arası bir çalışma ile incelendi. Çocuklardaki değerleri duyan insanın varlık şartları ortaya konularak onları tanıma ve tanıtmaya fırsatı yakalandı. Böylelikle edebî metinde yer alan insan daha iyi anlaşılacak, eserde yer alan insanın derinliği yakalandıkça edebî metnin tahlili güç kazanacaktır.

Esendal'ın eserlerinde çocuklar; seven, hak ve adaletin mücadelesini veren, vefalı, özgür bireyler olarak yüksek değerleri temsil ederler. Onlar, kendilerini engelleyen araç değer sahibi kişilerle çatışma içerisine girer. Kimi *Türk Dursun* hikâyesindeki Dursun gibi yüksek değerlerle yüklü mücadelesi sonuç vermeyince araç değer sahibi kişilerin olduğu mekânı -köyünü- terk edip özgürlüğü seçecek; kimi *Kundura Boyacısı* öyküsündeki boyacı çocuk gibi emeğine göz dikenlerden hesap soracaktır. Bazen çocuklar, değerler açısından kendi akranlarından araç değer sahibi bir çocukla çatışma yaşayacak; *Dövüş* adlı hikâyede Akif, parasına el koyan Aziz'le yaşadığı çatışmanın sonunda hak uğruna verdiği mücadeleyi zaferle sonuçlandıracaktır. Hayatın ilk sürecini yaşayan çocuk, insanoğlunun en saf ve en temiz hâlini temsil eder. Bunu *Kendini Denize At* hikâyesindeki kimsesiz çocuk Hayri'de görmek mümkündür.

Esendal'ın eserlerinde çocuk üzerine yapılan bu incelemede eserlerde yer alan çocukların çoğunlukla yüksek değerleri duyan kişiler olduğu görülür. Nitekim çocuklar; maddi çıkarları öncelikle olmayan, hak uğruna mücadele veren, vefalı, sevgi dolu bireylerdir. Bu çocuklar; yüksek değerlerle donanmış bu varlıklarıyla zalimlik yapan, adaletsiz davranan, ilgi ve çıkarlarına yönelik araç değer sahibi kişilere yüksek değerlerden yana tavır takılmaktan çekinmemişlerdir.

Çalışmada Esendal'ın eserlerinde yer alan çocuklar içinde az da olsa araç değerleri duyan çocuklarla da karşılaşılır fakat onlardan kimi *Kardeş Çocukları* hikâyesindeki "ben" in kardeşi Yaşar gibi ikna yoluyla araç değerlerinden sıyrılıp yüksek değerlere geçiş yapar. Kimi *O Yıllarda* öyküsündeki "ben" in abisi gibi büyüyünce kimi de *Dövüş* hikâyesinde Aziz gibi masum bir kişinin cesur mücadelesiyle karşılaşınca araç değerlerinden vazgeçmiştir. Yüksek değerleri duyan çocuk varlığı yanında istisna olarak görülen araç değerleri duyan bu çocuklar da araç değerlerinden daha sonra uzaklaşmış, içlerinden yüksek değerlere geçiş yapan çocuklar da çıkmıştır. Böylelikle yapılan çalışmaya dayanarak şu söylenebilir: Esendal'ın eserlerinde yer alan çocuklar, yüksek değerleri duyan varlıklardır. Öyle ki bu çocukların içinde istisna olan araç değerleri duyan çocuklar dahi araç değerlerini bırakmış, bunlardan bazıları yüksek değerlere geçmeyi başarmıştır.

Kaynakça

- Aktaş, Ş. (1998). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Asma, B. , Gökçeli, S. (2012). Çehov ve Memduh Şevket Esendal'ın Hikâyelerinde Çocuk. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), s.159-168.
- Çelik, Y. (2002). *Sait Faik ve İnsan*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çetişli, İ. (2011). *Memduh Şevket Esendal*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Esendal, M.Ş. (1998). *Bizim Nesibe*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Esendal, M. Ş. (2007). *Veysel Çavuş*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Esendal, M.Ş. (2019). *Hava Parası*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

- Esendal, M.Ş. (2005). *Mutlu Bir Son*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Esendal, M. Ş. (2018). *İhtiyar Çilingir*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Esendal, M. Ş. (2007). *Gödeli Mehmet*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Esendal, M. Ş. (2020). *Otlakçı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Esendal, M. Ş. (2020). *Ayaşlı ile Kiracıları*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Esendal, M. Ş. (2013). *Kelepir*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- İşitmir, Y. (2020). Memduh Şevket Esendal Hikâyelerinde Aile (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Ankara. (Tez No. 649695).
- Kaplan, M. (2017). *Hikâye Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Mengüşoğlu, T. (2017). *İnsan Felsefesi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Taşdelen, V. (2013). *Felsefeden Edebiyata*. Ankara: Hece Yayınları.